

інформація, у теперішньому її розумінні, пристосована і до управління нею за допомогою багатьох різних технологій і систем.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про інформацію» редакція 01.01.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 08.03.2023).
2. Ільганаєва В. Соціальні комунікації. Харків : КП «Міська типографія», 2009. 391 с.
3. Швецова-Водка Г. М. Ноокомунікологія: навчально-методичний посібник для студентів магістратури спеціальності «029» Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». Київ : Кондор, 2019. 112 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-302-9-21>

Кисельов Ю. О.,

*доктор географічних наук, професор,
завідувач кафедри геодезії, картографії і кадастру
Уманського національного університету садівництва
м. Умань, Черкаська область, Україна*

Кисельова О. О.,

*кандидат географічних наук, доцент,
доцент кафедри хімії, географії та наук про Землю
Луганського національного університету імені Тараса Шевченка
м. Полтава, Україна*

ГЕОГРАФІЧНИЙ ЗМІСТ УЧЕННЯ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО ПРО БІОСФЕРУ

Всесвітньо відомий науковець і мислитель, перший президент Української академії наук Володимир Іванович Вернадський (1863–1945) був ученим-енциклопедистом. Коло його наукових інтересів, фокусуючись у галузі природознавства, було надзвичайно широким: геологія і екологія, геохімія і радіофізика, проблеми симетрії та часопростору... І це далеко не повний перелік. Проте, на нашу думку, часто необґрунтовано залишають поза сферою, в якій працював В. І. Вернадський, географію. Адже саме вона є інтегральною наукою, що досліджує земну поверхню й весь простір, у якому відбуваються процеси, що перетворюють її.

Одним із найвизначніших наукових здобутків В. І. Вернадського є розроблення ним основ учення про біосферу. Загальновідомо, що остання є одним із компонентів ландшафтної оболонки Землі, причому компонентом інтегральним, таким, що повністю або частково охоплює решту її компонентів. Взаємопроникність геосфер, яка увиразнюється завдяки живій речовині, зумовлює суть біосфери як географічного феномену. На це вказують також і головні риси її структури.

Біосфера складається з живої, біогенної та біокосної речовини. Поширення на Землі живої речовини в усьому різноманітті її форм не є хаотичним, воно залежить від низки природних чинників, що характеризуються закономірностями просторового розподілу прояву, а отже – є географічними. Зокрема, безсумнівною є залежність поширення життя на планеті від клімату – як від макрокліматичних умов, що визначають разючу відмінність органічного світу тропічних, помірних і приполярних широт, так і мікрокліматичних, які регулюють поширення вологолюбних і сухостійких рослин на невеликій території тощо. Не підлягає сумніву і вплив рельєфу на поширення організмів, зокрема таких чинників, як висота над рівнем моря, крутизна й експозиція схилів та ін. Про ґрунти взагалі годі говорити, оскільки саме вони визначають можливість існування на даній території тих чи інших видів рослин.

Поширення в ландшафтній оболонці біогенної речовини, зокрема гірських порід органічного походження, викликане природно-географічними умовами території в минулому. Хоча дослідження історії розвитку ландшафтної оболонки Землі й належить традиційно до сфери компетенції геології, все ж палеоландшафтознавчий контекст дає підстави віднести вказаний напрям також до кола інтересів географії. Власне, палеоландшафтознавство і є наукою, що розвинулася на геолого-географічному пограниччі.

Біогенні осадові гірські породи найчастіше формувалися з твердих скелетів стародавніх морських організмів. Отже, поклади таких порід виразно свідчать про те, що територію, де вони поширені, в часи, коли жили ці організми, затоплювало море. Розподіл суходолу та моря на земній поверхні є об'єктом географічного опису, а зміни цього розподілу в часі зумовлені як геологічними чинниками (злиття й розпад материків як наслідок дрейфу літосферних плит), так і географічними (коливання рівня Світового океану, викликані кліматичними флуктуаціями). Отже, породотвірне та палеогеографічне значення викопних організмів зумовлює їхню роль як носіїв географічної інформації.

Цілком незаперечним є географічне значення біокосної речовини, адже такі біокосні тіла, як атмосферне повітря та ґрунт, відіграють

ключову роль у компонентній організації та функціонуванні ландшафтної оболонки Землі. Дослідження атмосфери є змістом метеорології та кліматології, і якщо метеорологія фактично є фізикою атмосфери, то кліматологія – суто географічна наука, яка вивчає чинники формування та просторовий розподіл різних типів кліматів. Грунт, крім того, що є об'єктом самостійної фундаментальної науки – ґрунтознавства, у різних аспектах входить до об'єктно-предметної сфери біології, екології та, безумовно, географії. Географія ґрунтів, що досліджує фактори просторового розподілу різних типів ґрунтів по поверхні суходолу та ґрунтовий покрив окремих регіонів світу, є однією з провідних галузей як науки про ґрунт, так і наук про Землю як планету.

І все ж чи не найбільшою мірою географічна роль біосфери зумовлена її інтегруючим значенням у забезпеченні континуальності ландшафтної оболонки. Окреслені вище взаємозв'язок і взаємодія її компонентів, пронизаних живою речовиною, визначають риси біосфери як планетарної геосистеми.

Не отожднюючи поняття «біосфера» та «ландшафтна оболонка», ми вважаємо, що життя є лише одним із кількох важливих чинників, які визначають сучасний стан та ймовірні напрямки розвитку ландшафтної оболонки Землі. Тим більше, що, за відомим висловом В. І. Вернадського, геологічною силою, якої в історії Землі ще не існувало, стала тепер людина [1]. Згадана роль людського суспільства привела нашого видатного співвітчизника, так само як і французького вченого П. Тейяра де Шардена [2], до формулювання ідеї ноосфери – біосфери, перетвореної людською думкою.

Взаємодія геологічних, біологічних, а сьогодні – і людського чинників, визначає реальний вигляд земної поверхні, яка є загальним об'єктом географії. Тому з огляду на вищенаведене ми стверджуємо, що вчення В. І. Вернадського про біосферу має виразно географічний зміст.

Список використаних джерел:

1. Вернадский В. И. Философские мысли натуралиста. Москва : Наука, 1988. 520 с.
2. Тейяр де Шарден П. Феномен человека: пер. с франц. Москва : Прогресс, 1965. 296 с.